

Pilgrims resa.

Om Heliga Birgittas pilgrimsresor

© Göran Karle 2006

Den tyske diktaren Josph von Eichendorff (vem minns honom idag?) skrev för ungefär tvåhundra år sedan dikten 'Der Pilger', Pilgrimmen. Diktens tema är existentiellt, ungefär: 'Pilgrimsresa som en metafor för livet'.

Jag har inte kunnat finna en svensk version av Der Pilger, därför återger jag dikten i min egen översättning (dock har jag avstått från versradernas slutrim som originalet har.)

Dikten går utmärkt bra att sjunga på koralmelodin »Den blomstertid nu kommer ...«

Man sätter oss till världen,
vi vet ej, varifrån?
Än glöder gryningsljuset,
vår längtan bort är stark,
och världens klang och bilder,
dess vårligt ljusblå lust,
oss lockar starkt, och häftigt
det bävar i vårt bröst.

Se'n runt oss blir det kvalmigt,
knappt världen andas alls.
Berg, slott och skogar kallnat,
har stumnat som i dröm,
och på vårt sinne smyger
sig fruktan tyst och lömskt,
vi längtar hem så bittert
och vet ej alls, vartåt?

Brigit hette en av kelternas gudinnor.

Namnet har alltså förkristna rötter. Kelterna firade sin Brigit i början av februari, om man uttrycker det i vår kalender. Brigit var beskyddare av diktning och hantverk,

siarkonst och spådom. Det verkar för övrigt som kelterna hade särskilt gott om just kvinnliga gudomar i sin religion.

Egentligen vet vi inte så mycket om kelternas civilisation och kultur. När bronsålder gick över i järnålder dominerade de keltiska folken överallt i västra och centrala Europa. Sen kom romarna och skapade sitt 'världsvälde'. De utplånade grundligt de keltiska statsbildningarna som tycks ha varit svaga. När medeltiden började från 500-talet fanns keltisk kultur och keltiska språk bara kvar i randområden dit romarna inte nått: Irland, Skottland, Wales, Cornwall, Bretagne. I våra dagar finns rester av en keltisktalande befolkning i dessa områden. Det är märkligt med alla dessa – kanske ett par miljoner idag – som fortfarande behärskar keltiska tungomål, vid sidan av ett modernt språk.

Namnet Brigit latiniserades med tiden och blev Brigida.

Kontakterna mellan Europas folk var livliga under folkvandrings- och vikingatid. Mycket tidigt lånades personnamn in till Norden. Det blev de kyrkliga namnen som fick den största spridningen och dit hörde Brigit/Brigida. Namnet började bli allmän egendom. Så småningom utvecklades ett antal nordiska namnformer: Brit(t)a, Beritta, Berit, Birgit, Birit, Brighitta – och Birgitta.

'Vår Birgitta' – Birgitta Birgersdotter – föddes (brukar man anse) 1303. När jag skriver det här har det gått jämnt sjuhundra år sen dess, och år 2003 är det 'Birgittaår'.

När hennes namn skrevs in i helgonens gyllene bok, det var den 7 oktober 1391, blev hon Sankta Birgitta och hennes namn spreds över stora delar av världen, ofta i namnformen Brigit(a). Den 7 eller 8 oktober är det Birgittas dag i almanackor världen över.

Och på tal om almanackor: det förekommer än idag, till exempel i Finland, att varianter av 'Brigit' har namnsdag den

1 februari, alltså ett datum som går tillbaka på firandet av kelternas gudinna. I den svenska almanackan fanns hon med på den dagen fram till 1824.

Kristendomen fördes till Irland på 400-talet, genom en engelsman ironiskt nog, missionsbiskopen Patrick. Mycket snart blomstrade en rik klosterkultur på den gröna ön, den konstnärliga och litterära aktiviteten tycks ha varit stor i klostren.

St. Patrick får ursäkta men till Irlands mest betydande helgon utnämner jag härmed en kvinna: St. Brigit (som även kallas St. Bridget, eller Bride).

Hon har omnämnts som 'den gaeliska Maria' och kallats 'den största kvinnan i Irlands historia'.

De uppgifter som vi har om henne kommer mest ur tradition och legend. Det är sparsamt med historiska fakta om hennes liv. Hon föddes runt år 450 och dog 523. I legenden berättas att Brigit var ett oäkta barn, dotter till en småkung och hans slavinna. Hon och modern såldes till en man i det keltiska prästerskapet, en druid. Brigit omvände honom så småningom till kristendomen. Hon blev fri och återvände till fadern. När han ville gifta bort henne vägrade hon trots att det var ett kungligt parti. Hennes vägran var nu inte så komprometterande, kvinnorna på Irland var i gamla tider socialt jämställda med männen i många avseenden.

I alla händelser hade pappa kungen tagit så starkt intryck av Brigits fromhet att han gav upp sin fadersrätt att bestämma över hennes liv. Hon kunde nu 'ta doket', alltså bli nunna, och det vid bara fjorton års ålder. En av Irlands småkungar skänkte henne ett stycke mark i Kildare. Där grundade hon det första klostret där även nunnor hade en plats. Det var alltså ett dubbelkloster, med män och kvinnor i varsin avdelning men med gemensam kyrka. Det var till och med så att abbedissans ställning i klostret var högre än

abbotens. Klostret blev med tiden ryktbart även utanför Irland för att vara bokligt framstående. Det sägs att Brigit senare grundade kloster på fler platser.

Så långt helgonlegendens berättelse.

Det här med dubbelkloster verkar att ha varit mycket vanligt innan den romerska kristendomstypen segrade. Kvinnor och män var på jämställd fot i klostervardagen. Kvinnorna medverkade också vid utdelningen av sakramenten. Detta var avskyvärt ansåg man i Rom.

Dubbelklosterformen fanns kvar på några håll i Europa ända till medeltidens slut trots att den egentligen förkastades av den romerska kyrkan.

Sankta Brigitekulten spreds över Europa.

I Norden kan man hitta tidiga spår av Brigit/Brigidakulten bland annat i Lunds stift, och i Skara och Linköpings stift. I Lunds domkyrka fanns relikier av helgonet i ett skrin på högaltaret. Hon fanns i ett antal svenska liturgiska källor. Hennes namn kom, antagligen tidigt, in i 'linköpingsliturgin'. På 1200-talet hade Brigida en fast plats i kalendern för Skara domkyrka.

I den gotländska runkalendern från 1328 står Brigidas namn på den 1 februari, hennes traditionella firningsdag. Gotland (liksom för övrigt Öland) hörde till det medeltida Linköpings stift.

Kanske kom Brigida in i Sverige redan med de tidigaste engelska missionärerna? Prästen Sigfrid från York kom till Sverige kallad av Olof Skötkonung. Enligt legenden skall Sigfrid ha döpt kungen i Husaby, vid Kinnekulle, alltså i Skara stift. Det hände precis i början av 1000-talet och det var i ett mycket tidigt skede av Sveriges kristnande. Ännu i många år skulle Frejs tempel – Nordens största och praktfullaste avgudahus – stå kvar i (Gamla) Uppsala. 'Landet nordanskog', det vill säga Uppland, var fortfarande

ett verkligt hednaland. Det skulle dröja ytterligare ett sekel eller två innan kungadömet och den kristna lagen hade Uppland som utgångspunkt.

Brigidakulten tycks ha varit särskilt stark i Husaby, som än idag är en plats med en märklig kyrkomiljö. Därifrån kom biskop Petrus av Skara som i början av 1300-talet instiftade ett prebende (pastorat) till helgonets ära.

Det kom fler missionärer från England på 1000-talet som fortsatte Sigfrids verk. En var den helige David, en annan den helige Eskil, kristendomens kanske första martyr i Sverige. Vårt land kristnades från söder (Ansgar från Tyskland) och från väster (England); det var det engelska inflytandet som vägde tyngst.

En övertygelse som har tillskrivits Sankt Eskil från England är denna: »Ju längre jag för Guds skull drar bort från mitt eget land, desto närmare skall jag komma himlen.«

Det var en hållning som också skulle kunna gälla för Birgitta Birgersdotter.

När Birgitta kom till världen 1303 föddes hon in i dåtidens absoluta överklass.

Hennes far var Birger Pe(te)rsson, han var lagman och av uppländssläkt. Hans gård var Finsta som låg strax väster om Norrtälje. Även Birgers far var lagman, och hans far i sin tur tillhörde likaså stormännen i den uppländska 'adeln'.

Birger Persson var nog en av de rikaste och mäktigaste männen i Sverige vid den här tiden.

Hans första hustru Kristina Johansdotter, som avled 1295, hade en faster som var Ingrid av Skänninge. Denna Ingrid gjorde pilgrimsresor till Rom och det heliga landet, hon

grundade nunneklostret i Skänninge (1281) och fick helgonstatus i Sverige.

Det är lätt att kunna tänka sig att här fanns en förebild för Birgitta.

Birger Persson ville gärna framstå som en from man. Han besökte påven i Avignon. Han gav stora donationer till kyrkan. Han hade förstklassiga kontakter med ledarskapet i ärkestiftet i Uppsala. I många generationer hade man i hans familj pilgrimsvandrat till aposteln Jakobs grav i Compostela och till det heliga landet.

Birgittas mor var Ingeborg Bengtsdotter.

Hon var Birgers andra hustru och – kan man gissa – betydligt yngre än han. Hon födde honom sju barn på ungefär lika många år: Peter, Bengt, Israel, Ingrid, Margareta, Katarina och Birgitta. Alla namnen hade helgonanknytning utom det gammaltestamentliga Israel.

Ingeborg växte upp under Magnus Ladulås regeringstid. Hennes sociala bakgrund var urstark. Fadern var lagman och av Folkungaätt. Den mäktiga Folkungaätten! Som regerade i Sverige, Norge och Danmark under 1300-talet, i Sverige redan från mitten av 1200-talet. Ingeborg var alltså släkt med självaste kungen, visserligen på håll, men ändå.

Folkungarna var östgötar och Ingeborg Bengtsdotter kom också från Östergötland. Släktens stamgods var Bjälbo gård nära Skänninge. Det låg inom 'klostertriangeln' Alvastra – Skänninge – Vadstena. Klostret i Alvastra kom till på 1100-talet, de båda klostren i Skänninge under 1200-talet och Vadstenaklostret ungefär hundra år senare.

Man får försöka föreställa sig hur det såg ut i Birgittas barndomshem där på Finsta gård i Uppland.

Ingenting finns bevarat till eftervärlden.

Gården låg intill en liten å som rinner ner till sjön Björken. Litet längre bort låg – och ligger fortfarande –

sockenkyrkan, Skederids kyrka. En ståndsmässig gård för en mäktig familj i Uppland under högmedeltiden var inte precis något slott. Gården var en samling trähus kring 'kärnan' som var ett hus eller ett torn i sten; alltsammans var omgärdat av en jordvall. Ett kapell och en huskaplan hörde också till.

Barndomshemmet hade en atmosfär av lagskipning och politik, av religion och kultur. Mäktiga män kom och for. Betydelsefulla sammanträffanden ägde rum. Viktiga beslut fattades efter allvarliga överläggningar.

De små barnen undervisades i hemmet, det var en av kaplanens uppgifter.

Böcker var ingen vardagsvara. Detta var ännu nästan tvåhundra år före boktryckarkonsten. Visserligen var familjen förmögen men handskrifter var dyrbara saker och därför inte så vanliga.

Däremot berättades det.

Överhuvudtaget berättades det gärna och mycket i gamla tider ute på den svenska landsbygden, inte minst på kalas när feststämningen steg upp mot det röksvärtade taket i storstugan. Och under långa vinterkvällar samlades gårdens folk i arbetsstugan vid den flammande brasan som gav både ljus och värme. Där kardades och vävdes och sömmades och snidades i trä, man sjöng och berättade historier.

För barnen berättade man sagor. De flesta europeiska folk har en gemensam skatt av sagor.

Och sen alla dessa helgonberättelser! Legender, mer eller mindre utsmyckade berättelser om helgonens liv, underverk, lidanden och död.

Den medeltida helgonkultens stora bok var 'Legenda Aurea'. Den kom i den första handskriften 1282 och var på latin. Omkring 1300 dök svenska översättningar upp, och legendsamlingen kompletterades med flera svenska helgon ('Fornsvenska legendariet').

Ett svenskt helgon som kan ha fångat den unga Birgittas fantasi var Helena (Elin) från Skövde som levde på 1100-talet. I skiftet mellan hög- och senmedeltid fanns det inget svenskt helgon som hade samma kyrkliga festrang i Skarastiftet som Helena, hon var jämställd med årets största kyrkliga högtider.

Enligt legenden var Helena född av förnåma föräldrar och blev som barn 'undervisad i Herrens lag'. När hon senare i livet blev änka valde hon att inte ingå ett nytt äktenskap. Hon föredrog änkeståndet och ville förenas med Gud i ett andligt äktenskap. På egen bekostnad lät hon bygga en stor del av kyrkan i Skövde. Hon drog på pilgrimsfärd till det heliga landet. När hon återvände föll hon offer för några av sina motståndare. Efter hennes död inträffade så många underverk att ärkebiskopen i Uppsala anhöll hos påven att Helena skulle skrivas in i helgonens gyllene bok. Men någon kanonisation blev det aldrig.

Barndomsdrömmar. Barndomslivets föreställningar, fantasier om utkorelse, inbillningskraften hos ett litterärt begåvat och formskapande barn.

Redan den sjuåriga Birgitta möter himladrottningen som frågar: »Vill du?»

Birgitta behövde sannerligen inte sakna stimulanser från helgonlegendernas värld eller förebilder där hon kunde spegla sin fantasi.

Jag har pekat på tre möjliga helgonideal för den blivande klostergrundaren: irernas Brigit/Brigida, Ingrid av Skänninge och Helena av Skövde.

För mig framstår namnhelgonet Sankta Brigida med en särskild lyskraft och förmåga att fånga ett barns fantasi.

Våra mest älskade berättelser ville vi ju höra om och om igen; bara motvilligt lät vi sagoberätterskan slippa undan.

»En från barndomen ingrodd påverkan från en ofta hörd hjältesaga«. Så skriver Emilia Fogelklou om Brigidas möjliga inverkan på Birgitta Birgersdotter.

Det handlar om en historiskt sett kort tidsperiod på två- till trehundra år från Brigidakultens entré i Sverige och fram till Birgittas barndom. Hennes mor Ingeborg hade vuxit upp med Brigida som en del av den kyrkliga vardagen. I slutet av högmedeltiden stod helgonet på topp i södra Sverige.

Ett inslag i Birgitta Birgersdotters klosterplaner var direkt hämtat från Brigida: tanken på ett dubbelkloster med plats för både nunnor och munkar. Detta var ju milslångt från Roms horisont, ändå förde hon fram sin plan till påven.

Fogelklou kommenterar dubbelklosteridén:

»Det är närmast ofattligt att vår Birgitta alls fick sin regel igenom, trots det att den ju i praktiken snart nog reducerades till nunnekloster på de flesta håll.«

När Birgitta ännu var ett barn – hon var tio år – dog mor Ingeborg. Tre år senare gifte Birger Persson bort sin yngsta dotter till den artonårige Ulf Gudmarson från Östergötland. Hon blev nu husmor på den stora gården Ulvåsa vid sjön Boren.

Det var naturligtvis ett ståndsmässigt parti.

Ulf var av mycket god ätt. Hans far var lagman och god vän till Birger Persson. Själv blev Ulf senare både lagman av Närke och riksråd.

När Birgitta var sexton föddes det första barnet, Märta. Några år senare kom sonen Gudmar. Det skulle bli ytterligare sex barn under de följande femton-sexton åren.

Resan till Nidaros. Resan till Nidaros (Trondheim) var Birgittas första riktigt långa pilgrimsfärd. Om den överhuvudtaget ägde rum. Det är mycket tunt med historiska belägg. Vad som finns är ett vittnesmål av dottern Katarina i kanonisationsprocessen.

Dessutom finns det fragment av typen tradition, eller diktning, eller båda i oklar förening. Vi vet inte heller säkert när resan gjordes, om den gjordes. Det kan ha varit i slutet av 1330-talet. Då var hon ännu en ung kvinna.

Varför alls till Nidaros?

Ett rimligt svar på frågan är att Nidaros var Nordens viktigaste pilgrimsmål under medeltiden. Under en period var denna vallfartsort en av de mest besökta i Europa.

Där bakom döljer sig en helgonlegend.

År 1030 i mycket tidig kristen tid i Norden ville Olav Haraldsson 'den helige' återta makten över Norge från danskarna. Detta befrielsekrig inledde han med en marsch som gick från den svenska Östersjökusten (dit han tagit sig från sin exil i Ryssland) genom Medelpad och Jämtland, över Kölen mot Trondheim. Vid Stiklestad inte långt från Trondheim stod ett slag där Olav Haraldsson stupade.

Kort efter sin död fick han helgonrykte. Med tiden blev det en utbredd Olavskult i Norden.

Hans grav finns i Nidarosdomen.

Den väg Olav Haraldsson valde för sin marsch var den urgamla huvudförbindelsen och handelsleden mellan Bottenhavet och Nordatlanten. Över fjällryggen bedrevs det sen gammalt en livlig byteshandel. Den här vägen blev det norra huvudstråket för pilgrimer till Nidaros. 'Den heligaste vägen' som den kallats började i Sankt Olofs hamn vid Selångersfjärden, det var en av Nordens viktigaste hamnar under medeltiden. Till Nidaros var det ungefär trettiosex svenska mil, någon har räknat ut att vandringen tog tjugotvå dagar för en vanlig pilgrim, inräknat några dagars vila.

En aspekt på Birgittas botfärd till Nidaros (alltså: om den alls ägde rum ...) är den att hon – kanske – befann sig i en personlig kris vid den här tiden. I mitten av 1330-talet hade hennes och Ulfs relation försämrats. Birgitta lämnade Ulvåsa för att börja arbeta utanför hemmet. Hon lämnade också barnen, utom Gudmar, den förstfödde sonen, som hon tog med sig.

En – låt vara aningen försenad – trettioårskris.

Bakgrunden var att kungen Magnus Eriksson hade gift sig (året var 1335) med Blanche från Namur i Flandern. Nu behövde drottning Blanka en 'magistra' – en handledare för att komma in i det nya landets språk och seder.

Den uppgiften blev Birgittas arbete.

Det blev ett kringflackande liv. Kungen regerade genom att resa runt i Sverige och i Norge. Bara en mindre del av året var hovet i Stockholm. Kalmar var viktigare 'vårt mäktigaste hus och stad' enligt kungen, och Bohus när han ville vara i Norge.

Gudmar sattes i skola i Stockholm. Han dog efter ett par år och fick sin grav i Storkyrkan. Uppgifterna varierar om hans ålder, han kan ha varit 15 eller 16 år gammal.

Möjligen var det just vid den här tiden – 1338 eller året efter – som botfärden till Nidaros ägde rum.

Hon kan ha rest utan att ha haft Ulf vid sin sida.

Vägarna norrut mot Nidaros omtalas så tidigt som 1075 genom Adam av Bremen. Pilgrimslederna genom de nordiska bygderna var överraskande tätt förgrenade. Den som i likhet med Birgitta utgick från södra Sverige hade många olika vägar att välja bland.

Det finns en jämtländsk tradition som säger att hon skulle ha passerat Pilgrimstad i Jämtland på vägen till Nidaros. Hon skulle också ha övernattat i ett 'själalus' i Hovdsjö i östra

Jämtland. Idag finns huset att beskåda på Jamtli i Östersund. I Åre finns en källa där hon lär ha släckt sin törst.

En annan tradition är att Birgitta på sin väg tillbaka skulle ha gått söderut på den gamla allfarvägen över Dovrefjäll och genom Gudbrandsdalen. Det skulle ha tagit henne 35 dagar att nå fram till Östergötland.

Vi vet inte vilken väg hon valde för Nidarosresan (som sagt: om den alls ägde rum). Fältet är fritt för spekulationer. Av någon anledning brukar de som skrivit om saken bortse från sjöresor som en möjlighet. Det var annars det snabbaste och säkraste sättet att ta sig fram. Också det bekvämaste; kanske är detta haken för Birgittas levnadstecknare: när hon gör en botvallfärd bör den vara lång och strapatsrik och företas till fots med pilgrimsstaven i hand och tagelskjortan på. Jag föreställer mig att en resa som den här också hade ett starkt inslag av reseäventyr som kunde locka förmöget folk som behövde liva upp sig; sådana fanns det gott om i Birgittas närhet. Alltså helt enkelt ett slag medeltida pilgrimsturism i gruppresans form. Strapatser kunde man lugnt räkna med under alla omständigheter, sjöresa eller inte sjöresa.

Jag erbjuder härmed ett alternativt scenario med fru Birgittas vallfärd till Nidaros:

I mitten av juni det året samlades man i Linköping som uppgjort var. Det var många som ingick i Birgittas sällskap, och det var förnämt och rikt folk dessutom med gott om tjänare i sitt följe. Stämningen var hög inför resan, alla väntade sig ett spännande äventyr. Över hela sommaren skulle man vara borta.

I Linköping fanns domkyrkan och biskopen. Det var viktigt att han välsignade företaget. Han skulle också utfärda lämpliga – och nödvändiga – färdhandlingar. Sedan några år tillbaka fanns det kungliga regler om att pilgrimer i Norge måste medföra 'vitnebrev'. Det var ett slags pass som biskopen bland andra hade befogenhet att ställa ut.

Från Linköping tog sig det förnäma sällskapet ut till kusten, till den stora hamnen i Söderköping intill Sankt Annas skärgård. I god tid hade man gjort upp om sjötransporten och fartyget låg nu i hamnen och väntade. Före ombordstigningen hann man med ett sista kyrkobesök i den ganska nybyggda Sankt Laurentii kyrka. Man besökte också franciskanklostret.

Tidigt på morgonen la fartyget äntligen ut från Söderköping. Det var en befriande känsla när den friska sydvinden fyllde seglen och gav skeppet fart mot norr. Nu hade man framför sig många dagar till sjöss och man förväntade sig flera strandhugg som skulle göras utefter kusten.

Ett par veckor senare seglade man in på Selångersfjärden och la till i Sankt Olofs hamn.

Nu tog den långa vandringen vid. Eftersom vägen delvis gick genom fjällterräng måste man räkna med att ta god tid på sig. Tre veckor skulle man vara på väg. Man hade god hjälp av hästarna som medfördes, de fick bära inte bara packningen utan också resenärer som tröttnat på att vandra till fots. Man följde 'den heligaste vägen' till målet i Nidaros. Dit skulle man anlända allra senast den 28 juli, i tid för den stora kyrkohögtiden – Olavsfesten. Den började just den dagen, på kvällen klockan sex med en vesper i Kristkirken.

Olavsfesten var vida berömd både för sina kyrkliga delar och för de världsliga inslagen. Dessa dagar vimlade det i Nidaros av besökande från när och fjärran. För många i Birgittas sällskap var själva festen resans höjdpunkt.

Ett stycke in i augusti påbörjades hemresan. Man följde allfarvägen söderut, över Dovrefjäll och genom Gudbrandsdalen. I höjd med Hamar vek man av mot sydöst, och tog sig genom Österdalen fram till Klarälven som man sedan följde ner till Vänern.

Tidigt i september var man tillbaka igen i Östergötland.

Resan till Compostela. Birgittas andra långa pilgrimsresa företogs ett par år efter Nidarosresan. Den gick till Santiago ('Sankt Jakob') de Compostela, i nordvästra Galicien, i

nuvarande Spanien. Den här resan vet vi att den verkligen ägde rum och vi vet också att Ulf var med.

Vid den här tiden var förmodligen Compostela vid sidan av självaste Rom det viktigaste målet för botvallfärder i Europa.

Bakom detta förhållande fanns det – förstås – en legend.

Jakob var en av Jesu tolv apostlar. Han led martyrdöden i Jerusalem år 41, något som berättas i Apostlagärningarna 12:2. I början av 800-talet hävdades det första gången att hans grav fanns i Spanien. En katedral byggdes över det som man menade var apostelns kvarlevor.

Resan till Compostela var riktigt lång, ganska farlig och garanterat fylld av strapatser. Så de många barnen fick stanna hemma, de minsta placerades ut i kloster. Ressällskapet utgjordes av Birgitta och hennes Ulf, och en prästvigd munk Svennung, samt tjänstefolk och kanske ytterligare ett antal deltagare som vi idag inte känner till. Alltså var det ett ganska stort sällskap.

Året var 1341, det har sagts att de 'antagligen gav sig iväg sommartid'. Någon gång under senvåren är troligare menar jag; de ville nog gärna vara säkra på att hinna fram till apostelns martyriedag som firades i Compostela den 25 juli.

För den som kom från Norden var det en lång och mödosam resa. I princip fanns två resmöjligheter, sjövägen och landvägen. Sjövägen var säkrare, bekvämare och snabbare, men den kostade stora pengar. Om man valde landvägen måste man räkna med tredubbelt längre tid för att ta sig genom Tyskland och Frankrike. Med start i Östergötland handlade det då om en restid på runt två månader i varje riktning. Det förutsatte att inga större förseningar inträffade utefter vägen.

Förseningar eller inte, planerat eller oplanerat – hursomhelst tog Birgitta och Ulf god tid på sig, de var

tillbaka i Sverige först till våren påföljande år. Eftersom de var förmöget folk hade de förvisso råd att välja den bekvämare sjövägen. Den långa restiden tyder på att de färdades till lands. Säkert ville de också se så mycket som möjligt utefter vägen: besöka vallfartsorter, kyrkor, kloster, heliga källor och allt vad som nu kunde locka en passionerat troende 1300-talsmänniska.

En vanlig väg för pilgrimer var 'Niederstrasse' som utgick från Köln/Aachen och som sedan drog över Paris-Orléans-Bordeaux till Pyrenéerna. Nordborna kunde också välja en sydligare väg 'Oxeveien'. Den gick från Jylland via Elbe genom Rhendalen och Oberrhein (där man passerade inte långt från Wisshheim) och sedan vidare genom Burgund och över Cenralmassivet för att till sist ansluta till Niederstrasse i västra Frankrike.

Vilken resväg som Birgitta och Ulf valde på utresan är oklart. Det verkar rimligt att de passerade Köln men det är väl också det enda som kan vara någorlunda klart.

På hemvägen vet vi att de tog vägen genom Flandern. Det talar för att de valde Niederstrasse och passerade över Paris. Ulf blev svårt sjuk i Arras, en ort som ligger strax söder om den nuvarande belgiska gränsen. Det var här som Birgitta skrev ner den första av de 'uppenbarelser' som hon hade i vuxen ålder.

Några år efter hemkomsten avled Ulf, i Alvastra kloster, där han också begravdes. Det exakta året är oklart, det var kanske 1344 eller möjligen 1346.

Ulfs död blev vändpunkten i Birgittas liv.

Emilia Fogelklou kallar det för 'en själsvändning'. Aldrig mer ville Birgitta dela sig på två håll! Fogelklou skriver:

»Härligt rik var hon förut: hälsa, ägodelar, ära, söner, högättade föräldrar – allt detta [...] Utarmad, ensam, tömd på allt som ägt hennes hjärta vill hon stå inför sin Gud.

Hennes vilja därtill är ovillkorlig nu, nästan krampaktig av iver. Och med radikal kraft hugger hon av det sista band, som håller henne fast i saknad efter det förgångna. Hon bar ju ett 'fingergull', det som den döende Ulf tryckt på hennes hand med bön, att hon skulle tänka på hans själ. Men efter 'få dagar drog fru Brita själv ringen av sitt finger'. Den avgörelsehandlingen var ej lätt för någon annan att förstå. Och den förr så oklanderliga fru Birgitta blir plötsligt föremål för allvarligt klander. Förut synes hon ha suttit som en medelpunkt för gillande fränder och vänner. Nu ger hon sig ut på ensamma, för andra obegripliga vägar«.

Resan till Rom. Som änka bodde Birgitta i ett gästhus intill Alvastra kloster. Det skulle dröja några år innan det blev dags för nästa långa resa, den här gången till Rom. Romresan var ingen vanlig pilgrimsfärd. Den var ett resultat av Birgittas politiska ambitioner och av hennes planer på en klosterorden.

Birgitta var djupt engagerad av det pågående 'hundraårskriget' mellan Frankrike och England. Hon tog initiativ till ett medlingsförsök, det pågick under våren till hösten 1348. Hon skickade Alvastras prior Peter Olofsson och Åbobiskopen Hemming till påven Klemens i Avignon, och till den franske kungen Filip och den engelske kungen Edvard. Det var ett ambitiöst fredspolitiskt projekt som dessvärre blev ett fiasko (kriget tog slut först 1453).

En kyrkopolitisk tanke som vid den här tiden sprang fram hos Birgitta 'som en oemotståndlig inre ingivelse' var att uppmana påven därnere i franska Avignon att reformera sin kuria och lämna exilen för att återvända till Rom.

Året 1350 skulle vara ett kyrkligt festår, ett jubelår, det andra i kyrkohistorien. Kurian sände ut 'bullan' om jubelåret i augusti 1349. Det var en av Birgittas politiska tankar att

påven och kejsaren skulle mötas i Rom under själva jubelåret. För detta ville hon verka.

Klosterprojektet i Vadstena slutligen. Birgittas planer stöddes av kungen Magnus Eriksson och drottning Blanka. Stödet bestod bland annat i att de donerade egendom i Vadstena. Vad Birgitta nu måste ha var påvens tillstånd för sin orden. Hon gjorde det inte precis lätt för sig med sin påvekritiska hållning och sina planer för ett gemensamt kloster för män och kvinnor.

Nu var det sommaren 1349 och Birgitta hade bestämt sig för att resa till Rom. Eller rättare sagt: Kristus hade befallt henne att bege sig till Rom:

»Kristus talade till sin brud« (d v s Birgitta själv) »när hon var i Alvastra kloster, och sade: 'Gå till Rom och stanna där, tills du får se påven och kejsaren, och tala å mina vägnar till dem de ord, som jag skall säga dig'«.

Inte kunde hon föreställa sig att det skulle dröja »... femton år, innan påven Urban V och kejsar Karl av Böhmen kommo dit ...« (*ur Uppenbarelserna, Revelationes extravagantes 8*). Hon skulle komma att bli kvar i Rom i nästan tjugofyra år, livet ut, hon som nog egentligen, handen på hjärtat, snart ville hem igen för att äntligen komma igång med sitt klosterbygge?

Birgitta förberedde sig för en avresa tidigt på hösten. Framför resenärerna låg tre månaders strapats. Det gällde att vara på plats i Rom i god tid inför julen 1349 – jubelåret skulle invigas med festligheter vid jultiden. Med i det stora sällskapet fanns också den artonåriga dottern Katarina, hon lämnade make, hus och hem för att följa sin mor på resan.

Det ansågs allmänt bland nordliga resenärer till Rom att hösten var den bästa tiden för resan. Man slapp den tryckande sommarvärmens utmed vägen och man var mindre

utsatt för sjukdomar. Malaria var en plåga i Italien särskilt under sommarhalvåret och vintern i Rom ansågs hälsosammare än sommaren.

Även för den här resan är själva resvägen tämligen okänd. Det ligger nära till hands att tro att man valde en nordlig väg som anknöt till Flandern och Paris. Sällskapet fick färdas genom ett Frankrike som plågades inte bara av krig, också pesten rasade – digerdöden härjade som värst de här åren... människor dog i tiotusetal.

Från Paris kan man ha dragit genom Burgund och sedan till Schweiz och alppasset vid Grand St. Bernard. Där fanns ett kloster som resenärer till Rom använt som härbärke ända från 1100-talet. Alppassagen var fruktad bland romresenärerna. Birgittas sällskap bör ha klarat av den senast i början av november för att slippa färdas på vägar som förvandlats till iskanor eller utsätta sig för djup snö och svår köld.

På andra sidan alppasset finns Aosta och vägen fortsätter över Vercelli ner mot Milano. Till Milano kom Birgitta, det vet vi, besöket där blev omtalat.

Det brukar anses att man tog sig från Milano till Genua och därifrån sjövägen till Ostia, Roms hamnstad. Dit kom man i tid för julfirande och jubelår efter att ha avverkat en vägsträcka på uppskattningsvis 250 svenska mil under tre månader.

Resan till det heliga landet. Bortanför Rom lockade det största pilgrimsålet av alla, det heliga landet. Med tanke på traditionerna i hennes familj kan man tänka sig att det hade föresvävat Birgitta tidigt i livet att få gå på den mark där Jesus vandrat. Men den här resan skulle ändå komma att dröja mer än två decennier efter hennes ankomst till Rom. Vad fick henne att vänta och tveka? Ålder och kroppens

skröplighet? Eller väntade hon på ett tecken att det var dags för uppbrott?

Ett tecken kom till slut: »Guds son talar till den heliga bruden och säger: Faren nu från Rom till Jerusalem! Varför skyller du på din ålderdom? Jag är naturens skapare, jag kan försvaga och förstärka naturen såsom mig behagar« (*ur Uppenbarelserna, Revelationes 7:9*).

I början av 1372 bröt hon upp, nu som en åldrad kvinna, hon fyllde sextionio det året. Tre av barnen följde henne på resan: Birger, Karl och Katarina. I sällskapet ingick minst ytterligare sju – åtta personer. Resvägen är väl känd: Längs Via Appia till Neapel, därefter sjövägen via Sicilien och några av de grekiska öarna till Cypern och Jaffa (idag Tel Aviv).

Ett år senare är hon tillbaka i Rom. Då är hon sjuk i sin kropp och känner leda och tvivel inför allt. Hennes krafter är uttömda. Själva uppenbarelsevärlden sviker henne. Hon har nu fyra månader kvar i livet.

Den sista långa resan – hem. När Birgitta har några få dagar kvar att leva visar sig Jesus Kristus, och han säger till henne:

» [...] nu (är) tid att det, som jag lovat dig, uppfylles, nämligen att du klädes till nunna framför mitt altare och inviges. Och du skall hädanefter räknas icke blott som min brud utan även som nunna och moder i Vadstena. Dock må du veta, att du skall nedlägga din lekamen här i Rom, tills den kommer till den plats, som är beredd åt den, ty det behagar mig att skona dig från mödorna och räkna din vilja för fullbordad gärning« (*ur Uppenbarelserna, Revelationes, 7:31*).

Den 23 juli 1373 dör Birgitta i huset vid Piazza Farnese.

I december lämnade liktåget Rom. I hela sju månader skulle man vara på väg med Birgittas kvarlevor. Det stora sällskapet på kanske tjugo personer tog en östlig väg upp till

Östersjökusten, över Wien och genom Böhmen (Tjeckien) och Polen. I juli 1374 ställdes kistan upp i det träkapell i Vadstena som man byggt i väntan på att klosteryrkan skulle bli färdig.

Birgitta fick aldrig se sin klosterorden i Vadstena förverkligad. Påvens tillstånd kom så småningom, det omfattade både ett nunnekloster och ett munkkloster. Nu blev det istället dottern Katarina som fick leda klostret.
